ZONNEBEKE

UITBREIDING

BEGRAAFPLAATS

ARCHEOLOGIENOTA BUREAUONDERZOEK VERSLAG VAN DE RESULTATEN

BART
BOT
ARCHEOLOGIE

Titel: **Archeologienota Zonnebeke Uitbreiding begraafplaats**

Erkend archeoloog: **Bart Bot OE/ERK/Archeoloog/2016/00114**

Auteurs: **Bart Bot**

Advies specialisten: **Jan Decorte (CO7)**

Wetenschappelijke advisering: **/**

Projectcode bureauonderzoek**: 2020I127**

Locatiegegevens: **Provincie West-Vlaanderen, Zonnebeke, Zandvoorde, Zandvoordeplaats**

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: **Xmax, ymax; xmin, ymin: 52124, 167895; 52066, 167835**

Kadastergegevens: **Zonnebeke, Zandvoorde, afdeling 5, sectie A, perceelnrs. 140A & 143B**

Betrokken actoren: **Bart Bot (erkend archeoloog), opdrachtgever**

Plaats en datum: **Ledeberg, 01/04/2021**

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Bart Bot Archeologie BV.
Bart Bot Archeologie BV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUD

1. Inleiding 3

1.1. Onderzoeksopdracht 3

1.2. Wettelijk kader 3

1.3. Randvoorwaarden 4

2. Onderzoeksmethode 5

2.1. Motivering 5

2.2. Organisatie 5

3. Kader en aanleiding 6

3.1. Topografische situering 6

3.2. Huidige situatie en geplande werken 8

4. Assesmentrapport 9

4.1. Landschappelijk situering 9

4.2. Geologische situering 11

4.3. Bodemkundige situering 15

4.4. Historische schets 17

4.5. Kaartmateriaal 17

4.6. Archeologische voorkennis 26

4.6.1. Archeologische prospecties en opgravingen 28

4.6.2. Indicatoren 28

5. Synthese 29

5.1. Archeologisch verwachtingspatroon 29

5.2. Onderzoeksvragen 30

6. Besluit 31

7. Bibliografie 32

7.1. Uitgegeven bronnen 32

7.2. Onuitgegeven bronnen 32

8. Figurenlijst 33

1. INLEIDING

1.1. ONDERZOEKSOPDRACHT

Aanleiding van onderstaand bureauonderzoek vormt de geplande stedenbouwkundige handelingen ter hoogte van Zandvoorde (Zonnebeke, prov. West-Vlaanderen). Met dit bureauonderzoek wordt de eerste stap gezet van het archeologisch vooronderzoek met het oog op het bekomen van een archeologienota waarvan akte genomen is en aldus de behartiging van de archeologische belangen binnen de planrealisatie, conform het actueel Vlaams erfgoedbeleid.
Het archeologisch vooronderzoek betracht vooreerst archeologische artefacten en sites op te sporen binnen de grenzen van het projectgebied. Finaal formuleert het archeologisch vooronderzoek een beargumenteerde inschatting van het potentieel voor kennisvermeerdering van eventueel aanwezige archeologische resten binnen de grenzen van het projectgebied, en hoe hiermee om te gaan in het kader van de planuitvoering.
Een dergelijke inschatting kan gebeuren na het beantwoorden van de volgende onderzoeksvragen:

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?
- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?
- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?
- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

1.2. WETTELIJK KADER

Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande aanvraag van een omgevingsvergunning met betrekking tot stedenbouwkundige handelingen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000m^2 of meer

bedraagt. De totale oppervlakte van het plangebied in kwestie bedraagt circa 2900m². Het projectgebied bevindt zich niet in een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten is. Het valt noch in een beschermde archeologische site, noch in een vastgestelde archeologische zone.

1.3. RANDVOORWAARDEN

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

2. ONDERZOEKSMETHODE

2.1. MOTIVERING

Doel van het bureauonderzoek is een zo helder mogelijk beeld te vormen van het archeologisch potentieel. Deze drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van het plangebied. Deze archeologische verwachting wordt getoetst en vergeleken met de geplande werken. Op die manier kan een gefundeerde uitspraak gedaan worden of er al dan niet verder archeologisch onderzoek is aangewezen.

2.2. ORGANISATIE

Om de archeologienota op te stellen werden verschillende bronnen geraadpleegd. Informatie over de geplande werken werd aangeleverd door de initiatiefnemer. Zo werden diverse bouw- en funderingsplannen verkregen om een zo duidelijk mogelijk zicht te krijgen op de geplande werken en hun impact.

Om een beeld te kunnen vormen van de fysisch-geografische situatie, een historisch kader te schetsen en bekende archeologische vindplaatsen te kunnen aantonen, werden verschillende bronnen geraadpleegd. Het meeste kaartmateriaal werd teruggevonden via Geopunt[1]. Dit is de centrale toegangspoort tot geografische overheidsinformatie. Daarnaast werd gebruik gemaakt van Cartesius[2], een databank met kaarten van het NGI (Nationaal Geografisch Instituut), de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief, lokale archieven en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het projectgebied en de ruime omgeving ervan werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed (CAI)[3] geraadpleegd. Het kaartmateriaal in deze archeologienota werd opgesteld met QGIS, dit is een vrij en open source geografisch informatiesysteem.

De gebruikte bronnen waren afdoende om een gedegen advies te geven voor een verder archeologisch traject. Bijkomend archiefonderzoek werd, gezien de ligging van de site, niet opportuun geacht.

[1] https://www.geopunt.be/kaart

[2] https://www.cartesius.be/CartesiusPortal/

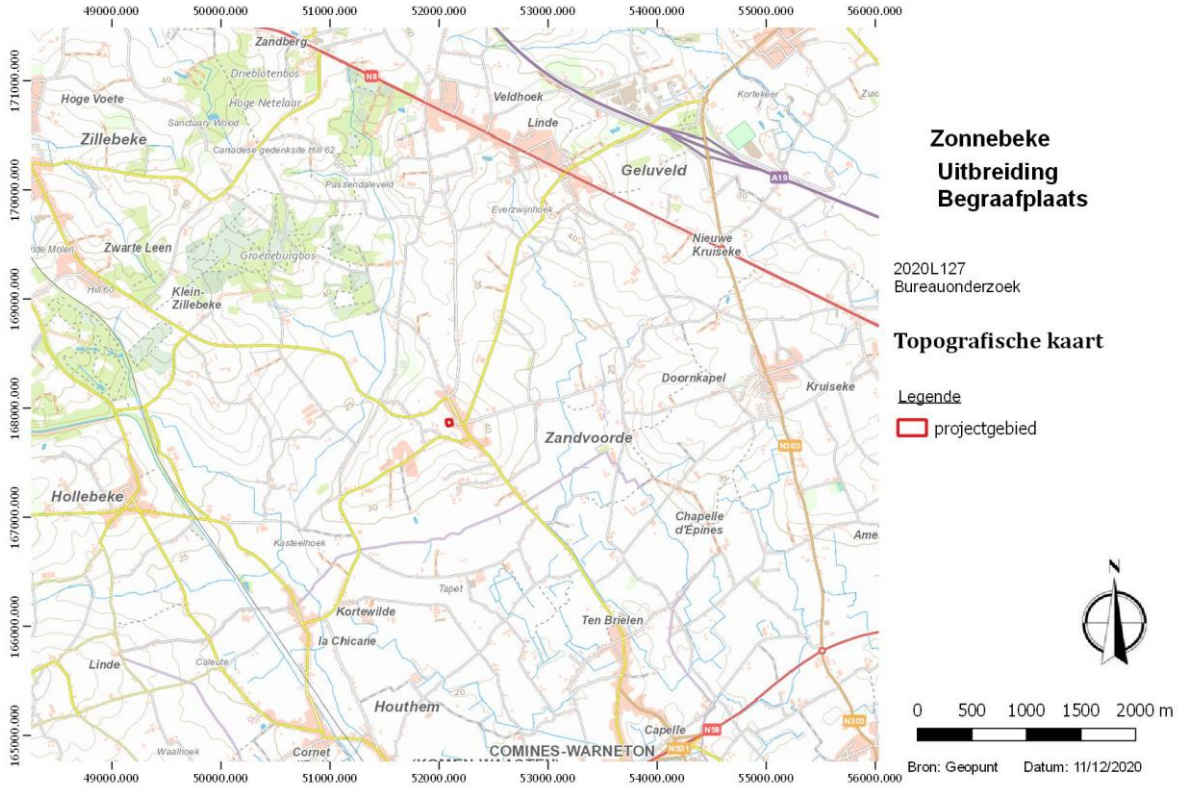
[3] https://cai.onroerenderfgoed.be/

3. KADER EN AANLEIDING

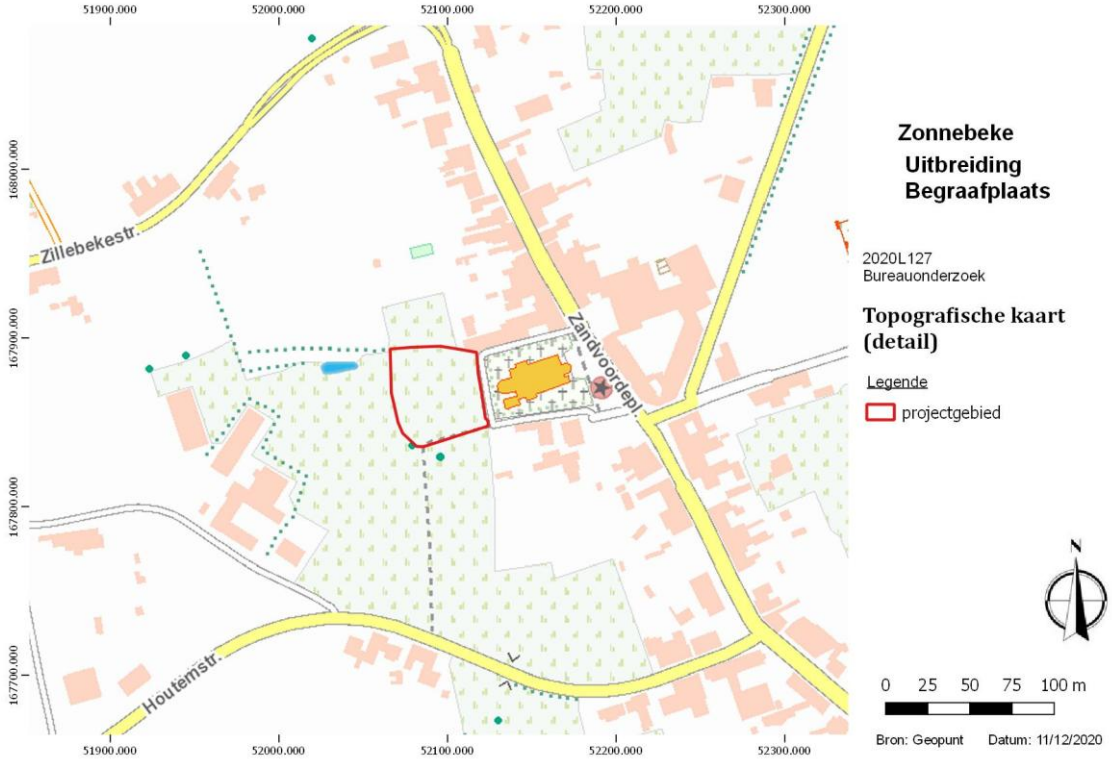
3.1. TOPOGRAFISCHE SITUERING

Het projectgebied is gelegen in Zandvoorde. Zandvoorde is een deelgemeente van Zonnebeke, gelegen in het zuiden van de provincie West-Vlaanderen. Zandvoorde situeert zich in zandlemig Vlaanderen en de Westhoek. Concreet bevindt het projectgebied zich in het centrum van de gemeente, ter hoogte van de Zandvoordeplaats. Het betreft 2 percelen net ten westen van de huidige Sint-Bartholomeuskerk.

Kadastraal is het plangebied terug te vinden onder: **Zonnebeke, Zandvoorde, afdeling 5, sectie A, perceelnrs. 140A & 143B**

Figuur 1 Topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt, NGI)

Figuur 2 Detail van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt, NGI)

Figuur 3 GRB-basiskaart met aanduiding van het plangebied en betrokken perceelnummers. (Bron: geopunt)

3.2. HUIDIGE SITUATIE EN GEPLANDE WERKEN

Momenteel bestaat het volledige projectgebied uit weiland.

De opdrachtgever (gemeente Zonnebeke) vraagt een omgevingsvergunning aan met betrekking tot stedenbouwkundige handelingen. Concreet wordt binnen het plangebied een nieuwe begraafplaats ingericht. De concrete plannen werden nog niet opgesteld. Er moet echter rekening gehouden worden met een integrale verstoring van het plangebied.

Figuur 4 Recente orthofoto met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt)

4. ASSESMENTRAPPORT

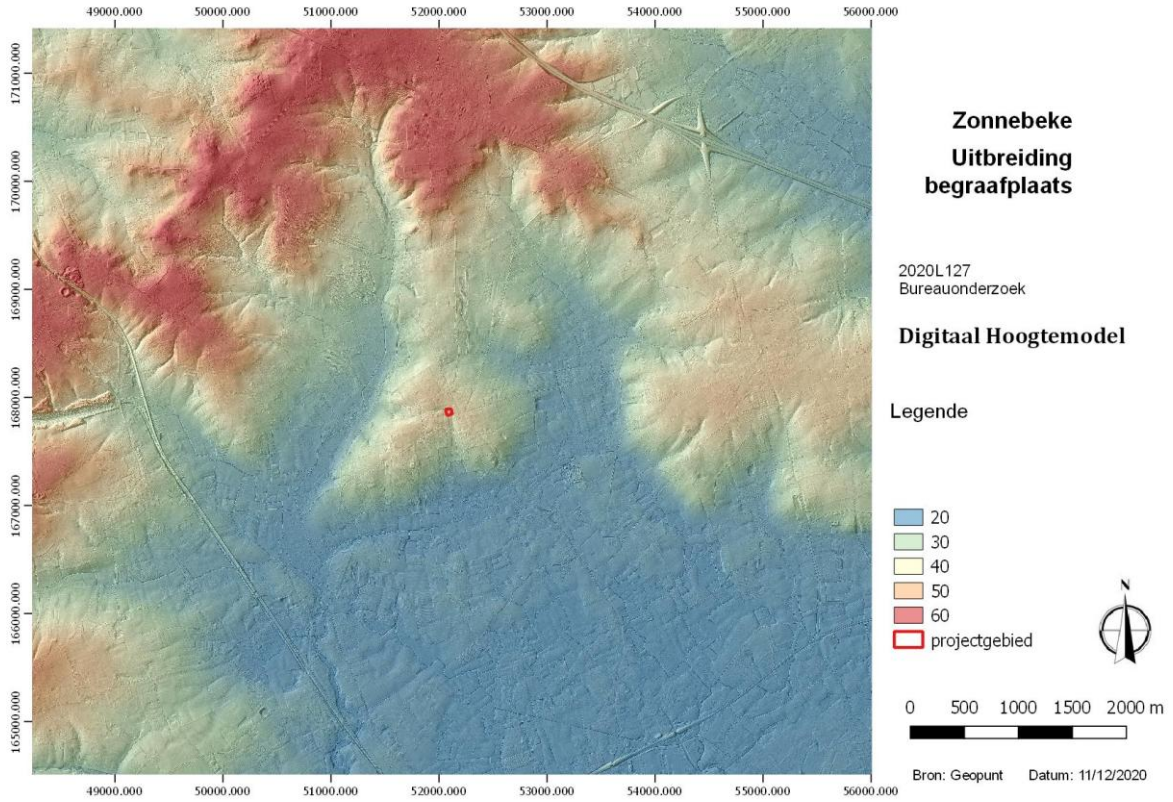
4.1. LANDSCHAPPELIJK SITUERING

Het plangebied bevindt zich in de Westhoek, ter hoogte van zandlemig Vlaanderen. De dorpskern bevindt zich op een hoge heuvelrug met rondom een golvend landschap. Respectievelijk ten oosten en ten westen van de dorpskern stromen de Kasteelbeek en de Korte Keerbeek.

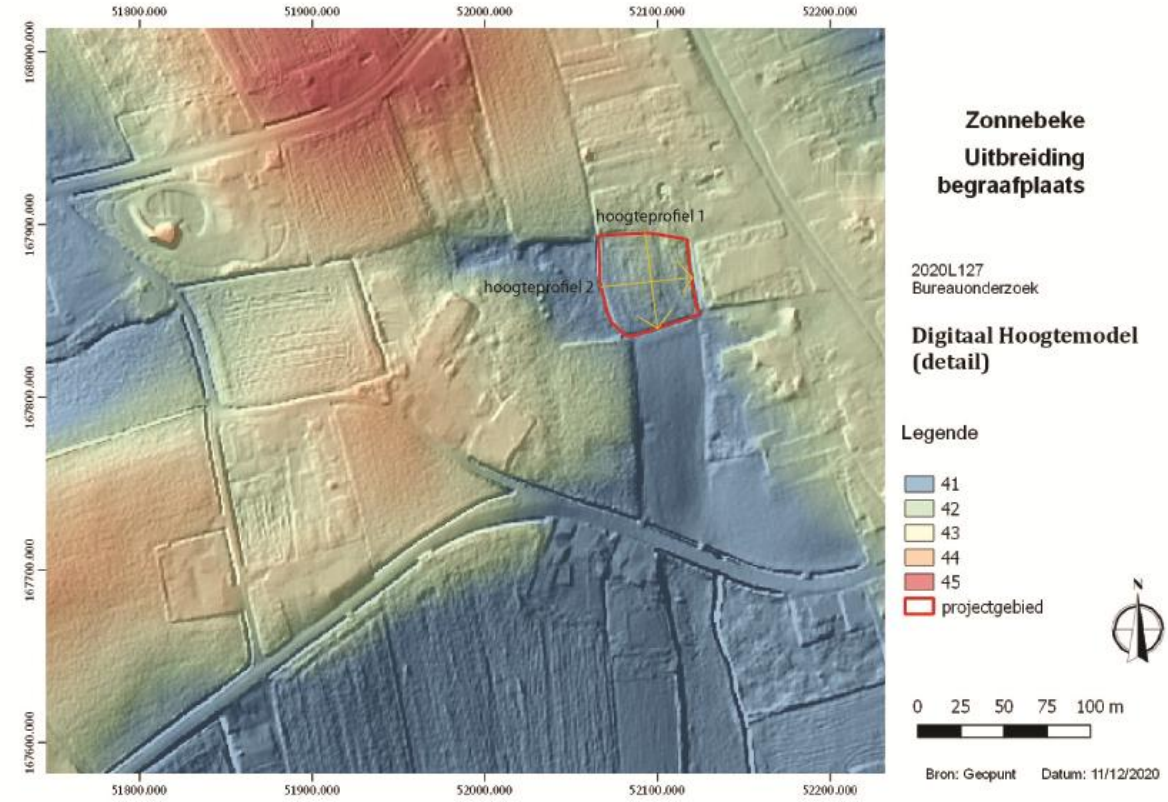
Het reliëf binnen het plangebied daalt richting het zuiden, van +42m TAW naar +40,7m TAW (hoogteprofiel 1) en daalt richting het westen (van +41,6m TAW naar +40,4m TAW).

De potentiële bodemerosiekaart toont aan dat het potentieel op erosie binnen het plangebied zeer laag is.

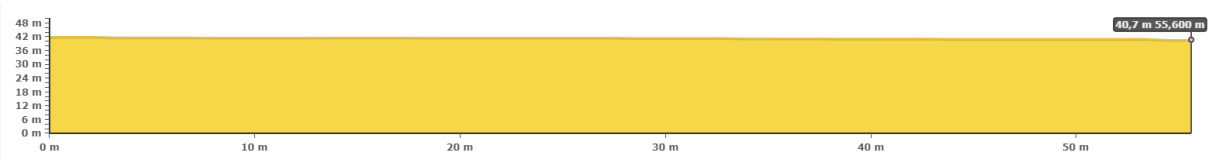
De geomorfologische kaart van de omgeving is niet voorhanden.

Figuur 5 Digitaal Hoogtemodel met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)

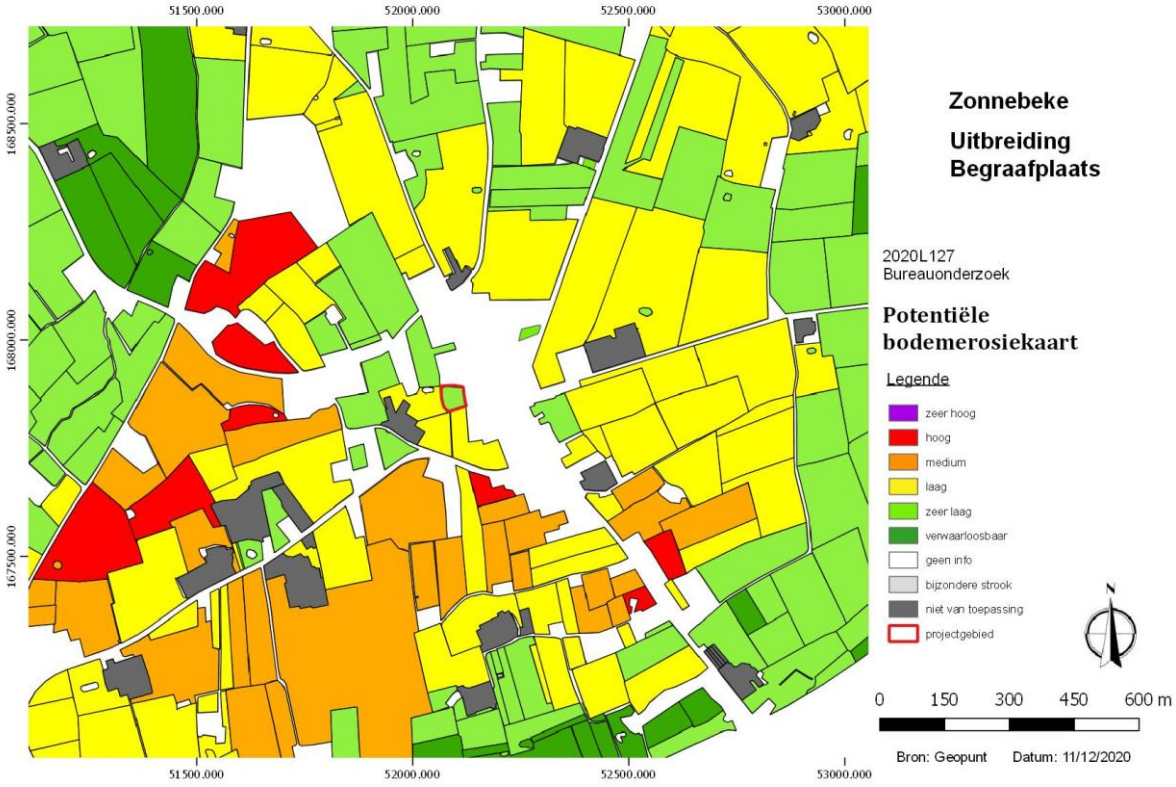
Figuur 6 Detail van het digitaal hoogtemodel met hoogteprofielen. (Bron: geopunt)

Figuur 7 Hoogteprofiel 1. (bron: geopunt)

Figuur 8 Hoogteprofiel 2. (bron: geopunt)

Figuur 9 Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)

4.2. GEOLOGISCHE SITUERING

Het Tertiair is (was) een geologisch tijdvak dat de periodes Paleogeen (66,0-23,03Ma) en Neogeen (23,03-2,58Ma) omvat. Het is al enige tijd geen officieel erkend onderdeel meer van de chronostratigrafie zoals deze wordt vastgesteld door de *International Commission on Stratigraphy*. De benaming wordt echter nog veelvuldig gebruikt en zal ook hier worden toegepast.[4]

De Tertiaire ondergrond ter hoogte van het plangebied wordt gevormd door de Formatie van Kortrijk meer bepaald het Lid van Aalbeke. De formatie bestaat hoofdzakelijk uit mariene kleiige sedimenten, die weinig macrofossielen bevatten en is de eerste afgezette formatie van het Vroeg-Eoceen (54,8 Ma – 49,0 Ma). Over het algemeen worden de afzettingen siltiger of zandiger (ondieper afzettingsmilieu) naar het zuidoosten toe en homogeen kleiiger naar het noorden en noordoosten toe (dieper afzettingsmilieu). De Formatie van Kortrijk wordt ingedeeld in vier leden; van onder naar boven: het Lid van Mont-Héribu, het Lid van Saint-Maur, het Lid van Moen en het Lid van Aalbeke. Het Lid van Mont-Héribu rust op de Groep van Landen Het Lid van

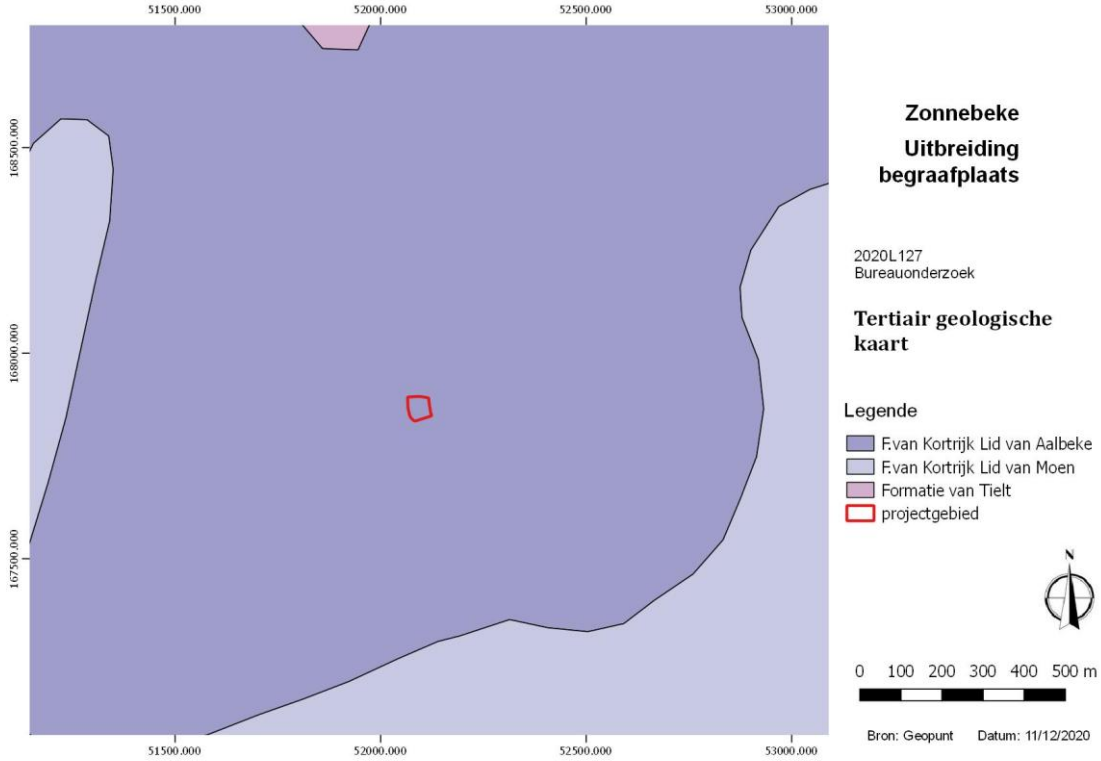
[4] http://www.stratigraphy.org/index.php/ics-chart-timescale ICS, 2017

Aalbeke bestaat uit een fijnsiltige homogene klei, afgezet in een rustig open-shelf milieu. Het manifesteert zich vaak als een grijze plastische klei die soms fossielen, zandsteenconcreties en laagjes grijs zand bevat. Deze klei wordt uitgebaat voor vervaardiging van bakstenen, dakpannen en siertegels.

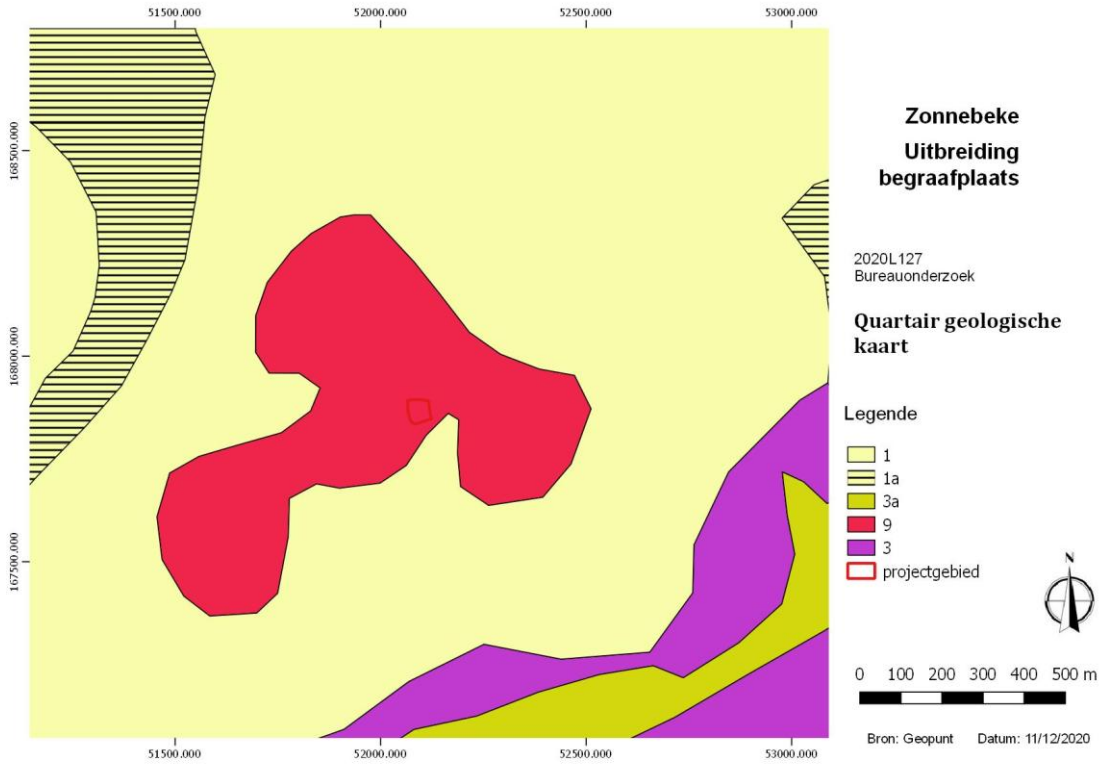
Het Pleistoceen (2.58Ma- 11.7ka) wordt gekenmerkt door grote schommelingen in het klimaat. De (vaak relatief lange) tijden waarin een koud klimaat bestond worden ijstijden (glacialen) genoemd. Tijden waarin het klimaat meer op dat van nu leek worden aangeduid met de term tussenijstijden (interglacialen) aangeduid. Deze grote klimaatschommelingen hadden grote gevolgen en de resultaten daarvan zijn vandaag de dag nog op veel plekken in het landschap te herkennen. Het jongste tijdvak is (vooralsnog) het Holoceen (11.7ka – heden). Dit tijdvak is gekenmerkt door een redelijk warm klimaat en is daarom ook geclassificeerd als een interglaciaal. Met name in het laatste deel van dit tijdvak is de invloed van de mens op de aarde sterk toegenomen, wat voor de geologie grote gevolgen heeft.[5] De sedimenten van Quartaire ouderdom worden op grote schaal aan het oppervlak aangetroffen en zijn weergegeven op de Quartairgeologische kaart volgens het principe van profieltypekartering. Daarbij worden lithologie, genese en (chrono-) stratigrafie aangehouden als de belangrijkste kenmerken waar gronden op worden ingedeeld. De dikte van de Quartaire afzettingen varieert sterk in Vlaanderen, van minder dan een meter tot circa 30 meter.[6]
Op de Quartair geologische kaart met schaal 1:200 000 bevindt het plangebied zich ter hoogte van type 9.
Het Quartair Type 9 bestaat uit een basis van fluviatiele afzettingen van het Midden-Pleistoceen en het Vroeg-Pleistoceen waarbij het onderste deel behoort tot het Tertiair). De top bestaat uit een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen bestaande uit zand tot zandleem. Deze afzetting kan hellingsafzettingen bevatten van het Quartair en deze afzetting kan lokaal afwezig zijn.

Ten noordwesten van ons plangebied, op circa 150m, werd een boring kb28d96w-B9[7] gezet tot op een diepte van -1,5m. Daarbij werden quartaire afzettingen opgeboord, een groenige klei.
Ten noorden (boring kb28d96w-B10) werd tot op een diepte van -1m groenige klei met zandige laagjes opgeboord.

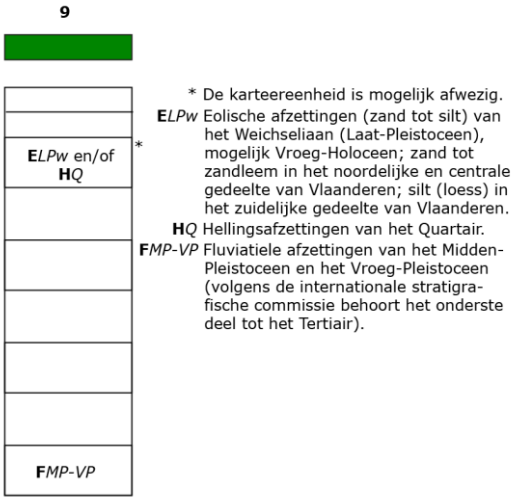
[5] http://www.stratigraphy.org/index.php/ics-chart-timescale ICS, 2017
[6] https://www.dov.vlaanderen.be/page/quartairgeologische-kaart-150000 DOV, 2019
[7] DOV Boorrapport (vlaanderen.be)

Figuur 10 Tertiair geologische kaart met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt)

Figuur 11 Quartair geologische kaart met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt)

Figuur 12 Uitleg type 9. (bron: geopunt)

Vlaanderen
is ondergrond

DOV Boorrapport

Boring

Proefnummer:	kb28d96w-B9	Aanvangsdatum:	01/05/1899
X (mLambert):	51961.1 (XY_gedigitaliseerd op topokaart)	Uitvoeringsmethode:	onbekend
Y (mLambert):	168020.2 (XY_gedigitaliseerd op topokaart)	Diepte (m):	0.00 - 1.50
Z (mTAW):	43.00 (Z_afgeleid van topokaart)	Water op (m):	
Gemeente:	Zonnebeke (Zandvoorde)		
Uitvoerder:	onbekend		

Lithologische beschrijving - 01/01/1899

Auteur(s): Rutôt, A. (bedrijf-dienst onbekend) Betrouwbaarheid: goed

Van(m)	Tot(m)	M	Beschrijving
0.00	1.50		glaise verte, moséenne

Formele stratigrafie - 10/05/1996

Auteur(s): De Ceukelaire, Marleen (Universiteit Gent) Betrouwbaarheid: goed

Van(m)	Tot(m)	Beschrijving	Betrouwbaarheid
0.00	1.50	Q - Groep van Quartaire afzetting	onbekend

Informele stratigrafie - 01/01/1899

Auteur(s): Rutôt, A. (bedrijf-dienst onbekend) Betrouwbaarheid: goed

Van(m)	Tot(m)	Beschrijving
0.00	1.50	q1m

Figuur 13 boring kb28d96w-B9 (bron: DOV Boorrapport (vlaanderen.be))

Vlaanderen
is ondergrond

DOV Boorrapport

Boring

Proefnummer:	kb28d96w-B10	Aanvangsdatum:	01/05/1899
X (mLambert):	52109.5 (XY_gedigitaliseerd op topokaart)	Uitvoeringsmethode:	onbekend
Y (mLambert):	168083.3 (XY_gedigitaliseerd op topokaart)	Diepte (m):	0.00 - 1.00
Z (mTAW):	40.00 (Z_afgeleid van topokaart)	Water op (m):	
Gemeente:	Zonnebeke (Zandvoorde)		
Uitvoerder:	onbekend		

Lithologische beschrijving - 01/01/1899

Auteur(s): Rutôt, A. (bedrijf-dienst onbekend) Betrouwbaarheid: goed

Van(m)	Tot(m)	M	Beschrijving
0.00	1.00		glaise verte très dure, avec linéoles de sable, moséen

Formele stratigrafie - 10/05/1996

Auteur(s): De Ceukelaire, Marleen (Universiteit Gent) Betrouwbaarheid: goed

Van(m)	Tot(m)	Beschrijving	Betrouwbaarheid
0.00	1.00	Q - Groep van Quartaire afzetting	onbekend

Informele stratigrafie - 01/01/1899

Auteur(s): Rutôt, A. (bedrijf-dienst onbekend) Betrouwbaarheid: goed

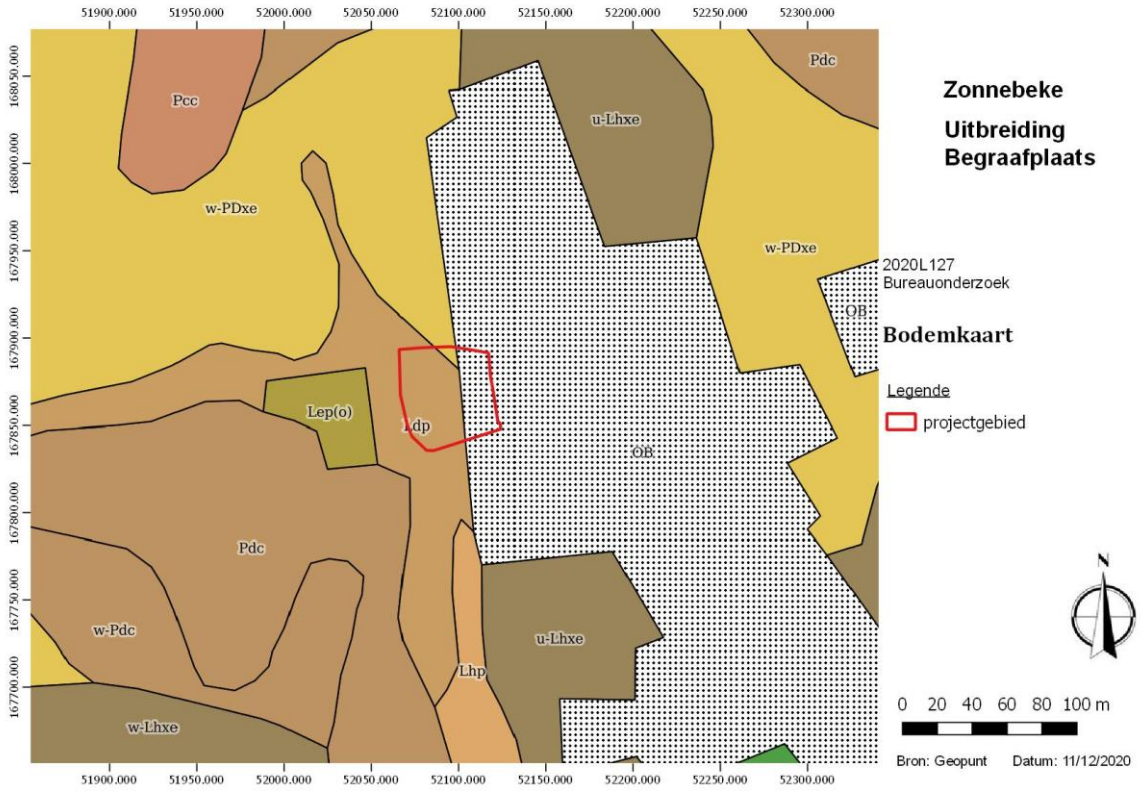
Van(m)	Tot(m)	Beschrijving
0.00	1.00	q1m

Figuur 14 Boring kb28d96w-B10. (bron: DOV Boorrapport (vlaanderen.be))

4.3. BODEMKUNDIGE SITUERING

Op het oostelijke deel van het plangebied bevindt zich een **OB**-gekarteerde grond. Dit zijn zogenaamde bebouwde gronden. Het overgrote oostelijke gedeelte van het plangebied bestaat uit de code **Ldp**. Dit is een matig natte zandleembodem zonder profiel. Ldp en LdP omvatten colluviale gronden, gekenmerkt door een laag recent geërodeerd sediment. Meestal wordt op geringe tot matige diepte een bedolven textuur B (p(c), p1, po) of een Tertiair substraat aangetroffen. Het colluviaal dek onderscheidt zich van het autochtoon zandleem door de aanwezigheid van kleine houtskool- en baksteenrestjes. Bij het complex LdP zijn samen met de profielen zonder profielontwikkeling ook enkele bodems met minimale profielontwikkeling geassocieerd. Roestverschijnselen beginnen tussen 50cm en 80cm. De waterhuishouding is gekenmerkt door wateroverlast in de winter; ze is goed in de zomer. Het zijn goede landbouwgronden, mits drainage uitstekend voor alle teelten; geschikt voor weiland. Een klein deel in het noordwesten wordt gekarteerd als w-PDxe. Dit zijn matig droge tot matig natte lichte zandleembodem met onbepaald profiel. Deze bodems PDx en Pdx, komen voor waar een dun

licht zandleemlaagje de tertiaire ontsluitingen bedekt. Behalve bij een zand (s . . .)substraat zijn deze bodems te nat in de winter en zeer droogtegevoelig in de zomer. De oogstresultaten zijn dan ook sterk wisselvallig in functie van de neerslagverdeling

Figuur 15 Bodemkaart met projectie van het plangebied. (Bron: geopunt)

4.4. HISTORISCHE SCHETS[8]

De eerste vermelding van Zandvoorde is als Sanfort, wat etymologisch zou neerkomen op doorwaadbare plaats in een beek. De kerk van Zandvoorde werd in 1102 onder het patronaat van de abdij van Voormezele geplaatst. De heerlijkheid 'Sanfort' hing af van de heerlijkheid Komen en had één amman en zeven schepenen. Tot aan de Franse revolutie had Zandvoorde een kasteel, waarvan de geschiedenis als een rode draad doorheen de geschiedenis van het dorp loopt. Het kasteel, dat zich situeerde recht tegenover het Zantvoorde British Cemetery in de Kruisekestraat, werd verwoest in 1781. Naast het kasteel lag een galgenveld. De volksdevotie rond de heilige Cornelius, die in het kasteel werd vereerd zorgde voor een toeloop richting Zandvoorde. Sint-Cornelius werd o.a. aangeroepen tegen convulsies. Zonnebeke kende aanvankelijk een ruim aantal akkerlanden en verspreide hoevebouw rondom een dorpscentrum waar de bebouwing zich concentreerde. Tijdens WO I werd Zandvoorde quasi volledig verwoest. Verspreid over de gemeente zijn materiële indicatoren getuige van dit oorlogsverleden: o.a. 'The Household Cavalry Monument, Zantvoorde New Britisch Cemetery en een intacte Duitse commandobunker van 1916. Er was een wederopbouw volgens het aanleg- en rooilijnplan naar ontwerp van Allaert (Kortrijk) van 1921.

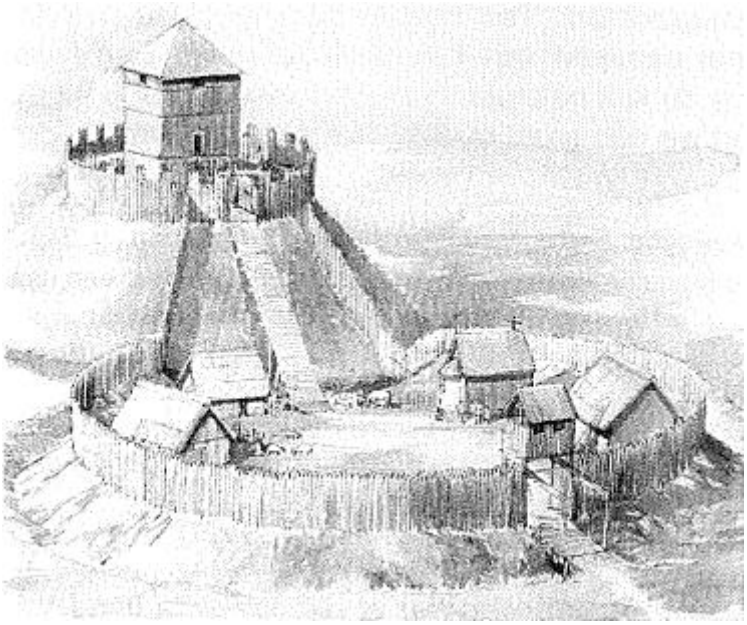
4.5. KAARTMATERIAAL

Een eerste kaart die voorhanden is, is de Frickx-kaart uit 1744. Op deze kaart van Frickx is duidelijk te zien dat enkel stadskernen, wegen en belangrijke bouwwerken zoals kerken, kastelen, etc. werden weergegeven. Het ontbreken van bebouwing op deze kaart betekent dus niet per definitie dat er geen gebouwen stonden. Burgerlijke architectuur kreeg op deze kaarten immers zeer weinig aandacht. Het georefereren van dergelijke kaarten is, doordat zij niet schaalvast zijn, vrijwel onmogelijk.

De kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik werd opgesteld tussen 1771 en 1777 door de graaf de Ferraris. Het is een interessant document, omdat alle gebouwen ingemeten werden en ook de omgeving werd vrij waarheidsgetrouw opgetekend (rivieren, grachten, poelen, bossen, hagen, etc.). Er dient wel de kanttekening gemaakt te worden dat deze kaart vooral vanuit en militair standpunt opgetekend werd. De gebieden die in dat kader minder interessant waren, werden minder nauwkeurig ingemeten. Op de kaart van Ferraris (1777) staat

[8] Zandvoorde | Inventaris Onroerend Erfgoed (geraadpleegd op 18/02/2021)

duidelijk de vermoedelijk in oorsprong 17de eeuwse Sint-Bartholomeuskerk[9] afgebeeld met kerkhof . Het plangebied bevindt zich net ten westen van de kerk en voor een groot deel binnen het areaal van het kerkhof. Een klein deel in het westen bevindt zich ter hoogte van akkerland. Net ten zuidoosten van het plangebied is een restant van een gracht op te merken. Vermoedelijk kan dit een deel van een omgrachting zijn (omwalling van het opperhof) van een opperhof-neerhofstructuur. Het is dus mogelijk dat ter hoogte van het plangebied zich een (12de eeuwse?) castrale motte[10] bevindt.

Figuur 16 Afbeelding van een motteheuvel met neerhof. (bron: Het Upperhof te Lissewege - Een hypothese over het ontstaan van het kasteel (zwinstreek.eu))

Zandvoorde had ooit een kasteel[11] tussen ongeveer 1630 en 1781 toen het werd verwoest. Het kasteel met wal en kasteeldreef lag ten oosten van de kerk, ten zuiden van de Kruisekestraat en dicht bij de Kasteelbeek. Het werd gebouwd rond 1630 en bestond uit twee delen: een opperhof

[9] Parochiekerk Sint-Bartholomeus met kerkhof | Inventaris Onroerend Erfgoed

[10] Een motte is een opgeworpen aarden heuvel die een relict vormt van één van de oudste kasteelvormen in Vlaanderen: het mottekasteel. De introductie van het mottekasteel kan worden gesitueerd in het tweede kwart van de 11de eeuw. De opkomst van dit type versterking hangt samen met het ontstaan en verspreiding van de feodaliteit en de behoefte om status te etaleren en macht ten toon te spreiden. In de structuur van een motte onderscheiden we het opperhof (de burcht) en het neerhof (de voorburcht). Het opperhof van een mottekasteel bestaat uit een imposante aarden heuvel. Op de heuvel is een platform voorzien, waarop een houten of stenen versterking was gebouwd, meestal in de vorm van een toren, ook wel donjon genoemd. Het neerhof sluit aan bij de motteheuvel en omvat de gebouwen met woon- en werkfuncties, soms ook een kapel of kerk. (bron: Mottes | Inventaris Onroerend Erfgoed)

[11] Priem, V., 1998, p.212-213.

en een neerhof, beide door een gracht omwald. “Flandria Illustrata” van A. Sanderus, Amsterdam, 1641, deel 1, blz. 399 - 400, toont ons een kasteel in renaissancestijl met enkele sierlijke torentjes, een voorpoort met een valbrug over de wal en omsloten door een gekanteelde muur met verscheidene wachtgebouwtjes. Naast het kasteel lag een galgenveld. De vorige bewoners van wat nu de kasteelhoeve wordt genoemd, Gaston Persyn - Legrand dempten rond 1975 de nog goed bewaarde kasteelwal. Nu zijn zoon Luc en schoondochter Diane Verhille de uitbaters van de hoeve.

Figuur 17 Het kasteel van Zandvoorde. (Sanderus, A., Flandria illustrata, Amsterdam, 1641, deel 1, p.387)

Het kasteel was, vanaf de nieuwbouw tot 1702, eigendom van de Heer van Zandvoorde, aanvankelijk een edelman uit het huis van der Vichte (Olivier, Jan, Jacob). Eind de 17de eeuw was Maximiliaan de Velaere, gehuwd met een dochter van der Vichte, heer en kasteelheer. Na zijn dood in 1702 wordt de heerlijkheid en het kasteel verkocht aan Daniël de Bessot. Door erfenis komt het goed in 1776 in handen van Thérèse Bernardine van Volden, weduwe van de edele Heer Pierre-François Simon, burgemeester van het Brugse Vrije. Zij was nu vrouwe van Zandvoorde en ze werd na haar dood in 1780 opgevolgd door haar zoon Jean Simon, opnieuw als heer van Zandvoorde. In 1781 wordt het kasteel verwoest en niet meer heropgebouwd. Na zijn dood in 1813 - hij ligt te Zandvoorde begraven - gaat de titel en de eigendom van de kasteelhoeve en de landerijen over naar zijn neef Pierre Joseph Hyacinthe de Peñeranda, heer van Duvilly en Franchimont.

De kadastrale kaarten die tot de Atlas der Buurtwegen werden opgemaakt tussen 1843 en 1845 naar aanleiding van de uitvoering van een wet uit 1841. De bedoeling was een inventaris te maken van alle kleine wegen met openbaar karakter. Ook op deze kaart wordt het plangebied in 2 percelen. Op het oostelijke perceel staat een oost-west georiënteerd langgerekt gebouw.
De kaart Vandermaelen (1846-1854) biedt weinig nieuwe info. He gebouw ligt nu meer centraal het plangebied. Vermoedelijk moet de projectie naar het noorden worden verschoven. De Poppkaart (1842-1879) toont de perceelgrenzen binnen en rondom het plangebied en is voorts sterk gelijkaardig aan de Atlas der Buurtwegen.

Om de impact van WOI te achterhalen binnen het perceel werd een luchtfotografische studie gemaakt door B. Stichelbaut[12]. Op basis van de luchtfoto's wordt een lage densiteit aan WOI-sporen verwacht. Enkel een ingegraven communicatiekabel en enkele granaattrechters werden opgemerkt.

Op de orthofotosequentie valt te zien dat het plangebied in gebruik was als weiland.

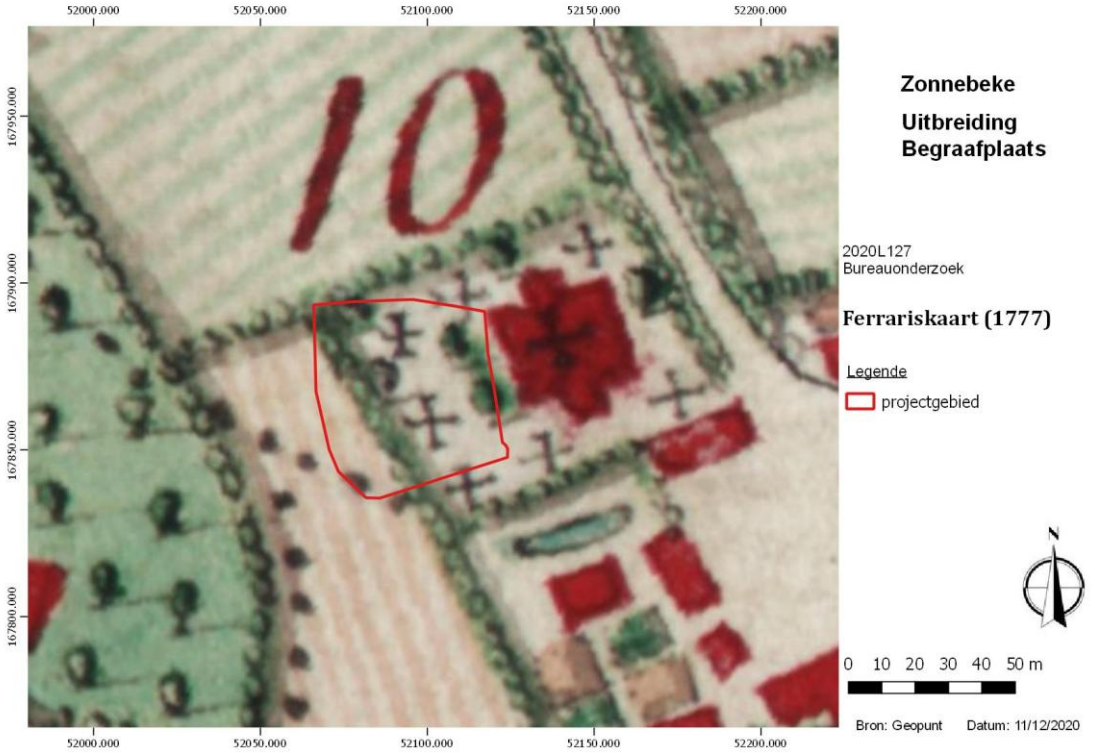

Figuur 18 Frickx-kaart (1744) met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt)

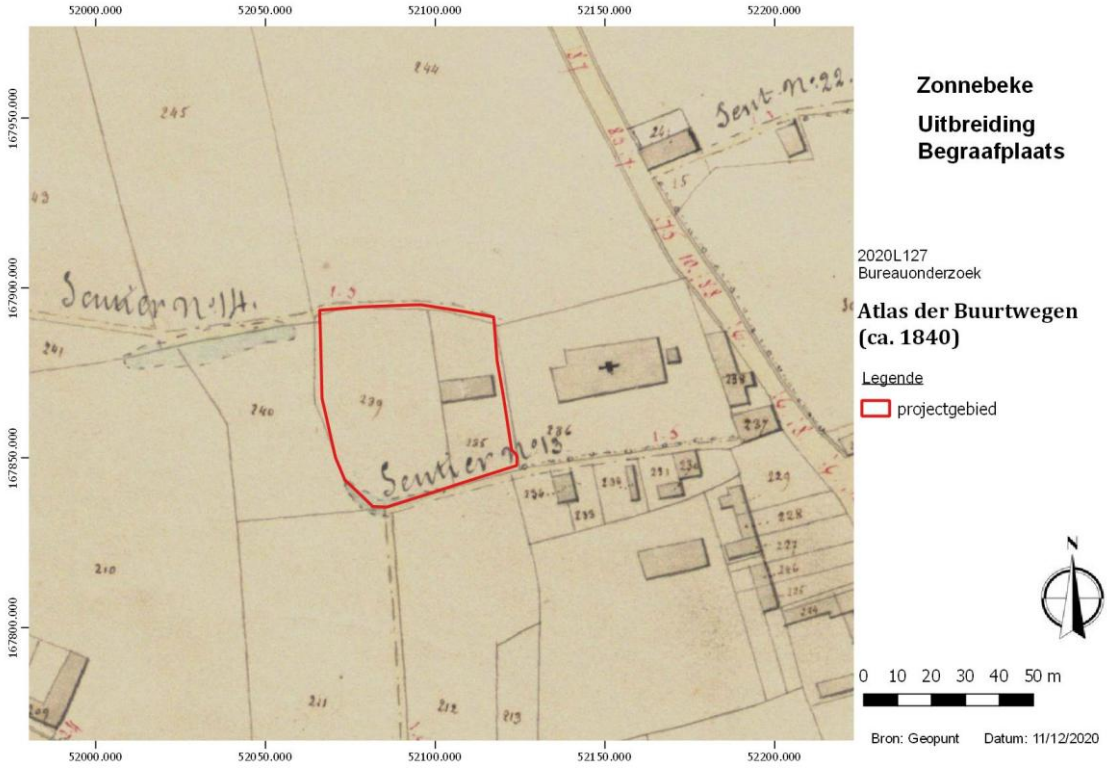
[12] Stichelbaut B., 2020.

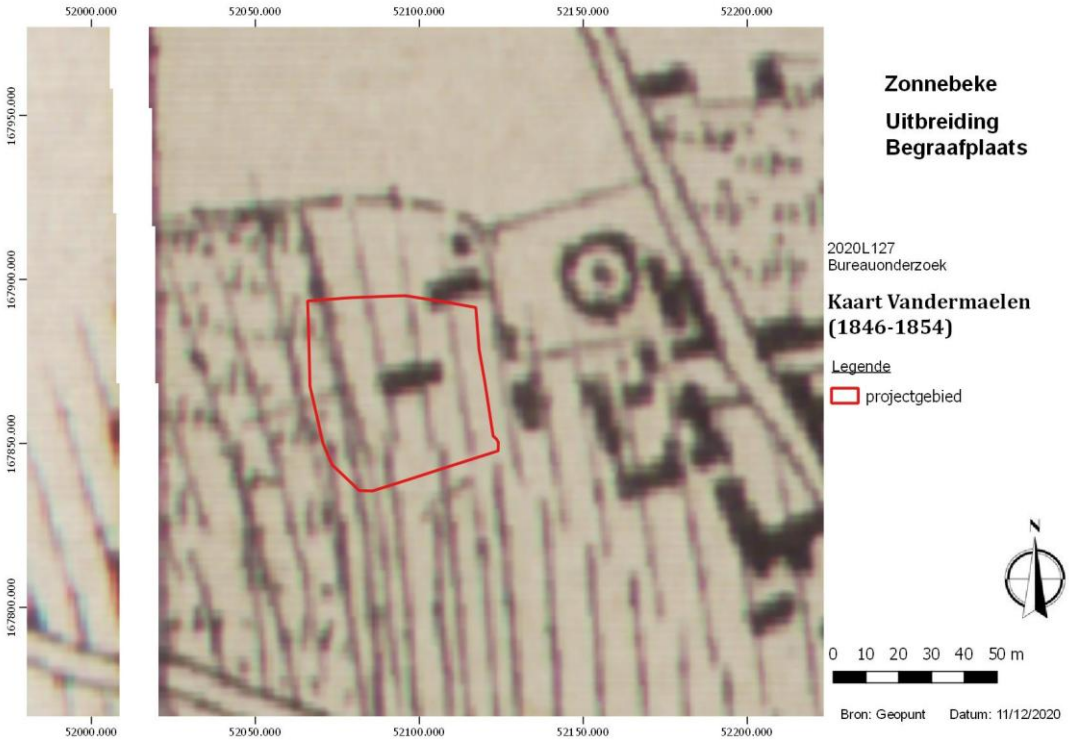
Figuur 19 Ferrariskaart (1777) met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt)

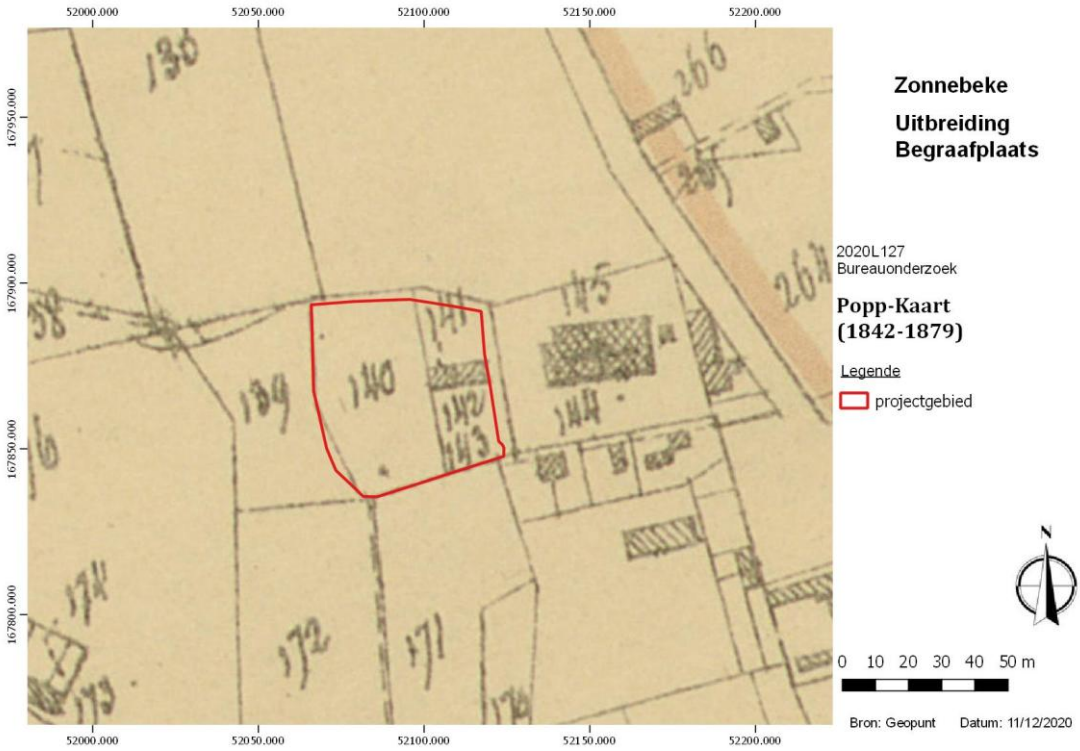
Figuur 20 Detail Ferrariskaart (1777) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)

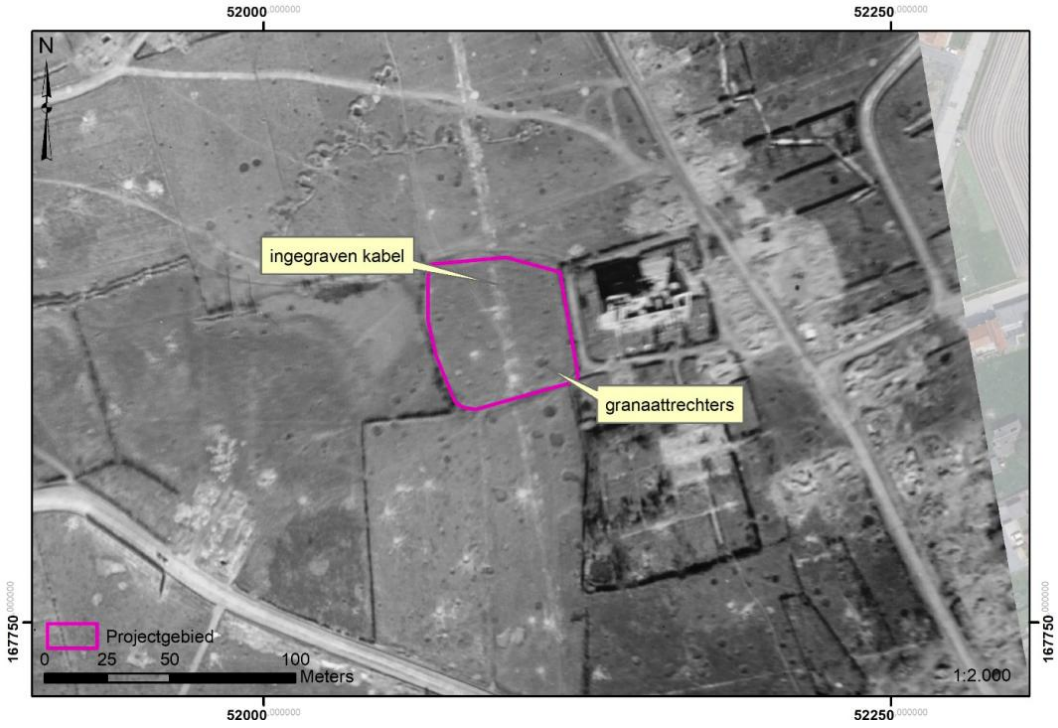
Figuur 21 Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)

Figuur 22 Kaart Vandermaelen (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)

Figuur 23 Popp-kaart (1842-1879) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt)

Figuur 24 Britse luchtfoto 30 maart 1916 1915 (bron: Stichelbaut B., 2020, p. 11)

Figuur 25 Orthofoto uit 1971. (Bron: geopunt)

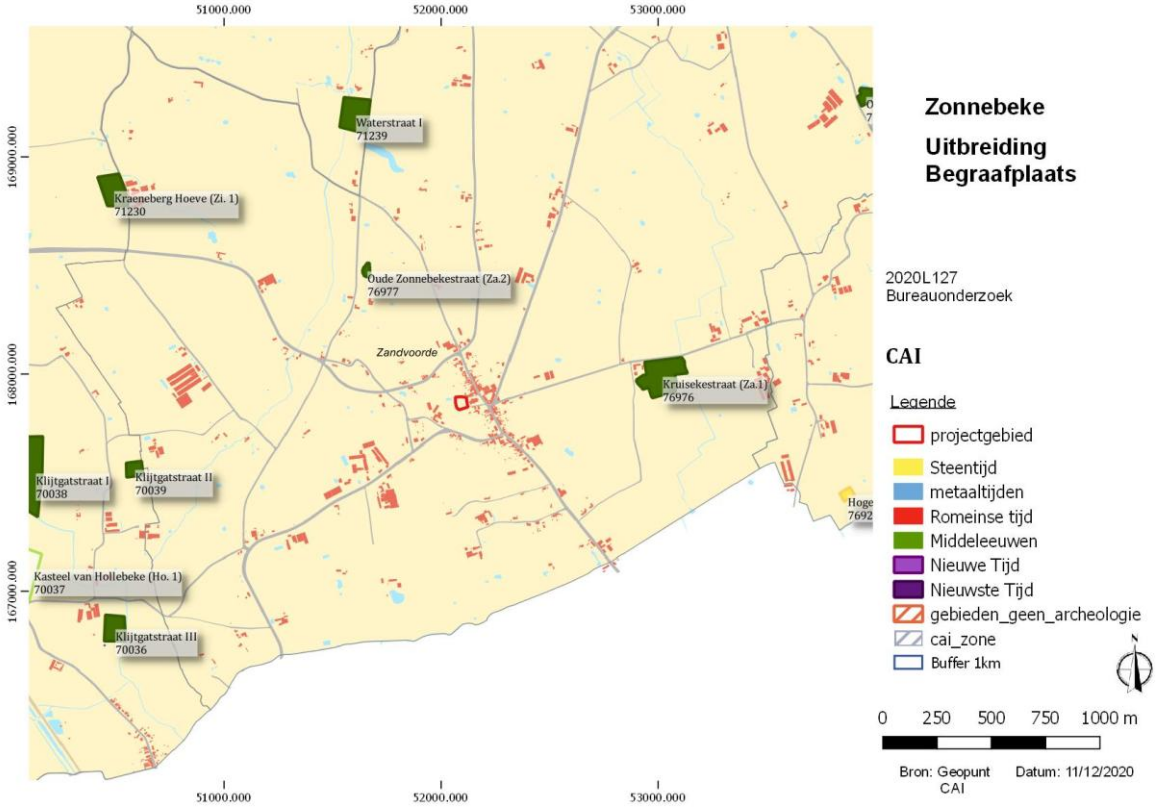
Figuur 26 Orthofoto uit 1979-1990. (Bron: geopunt

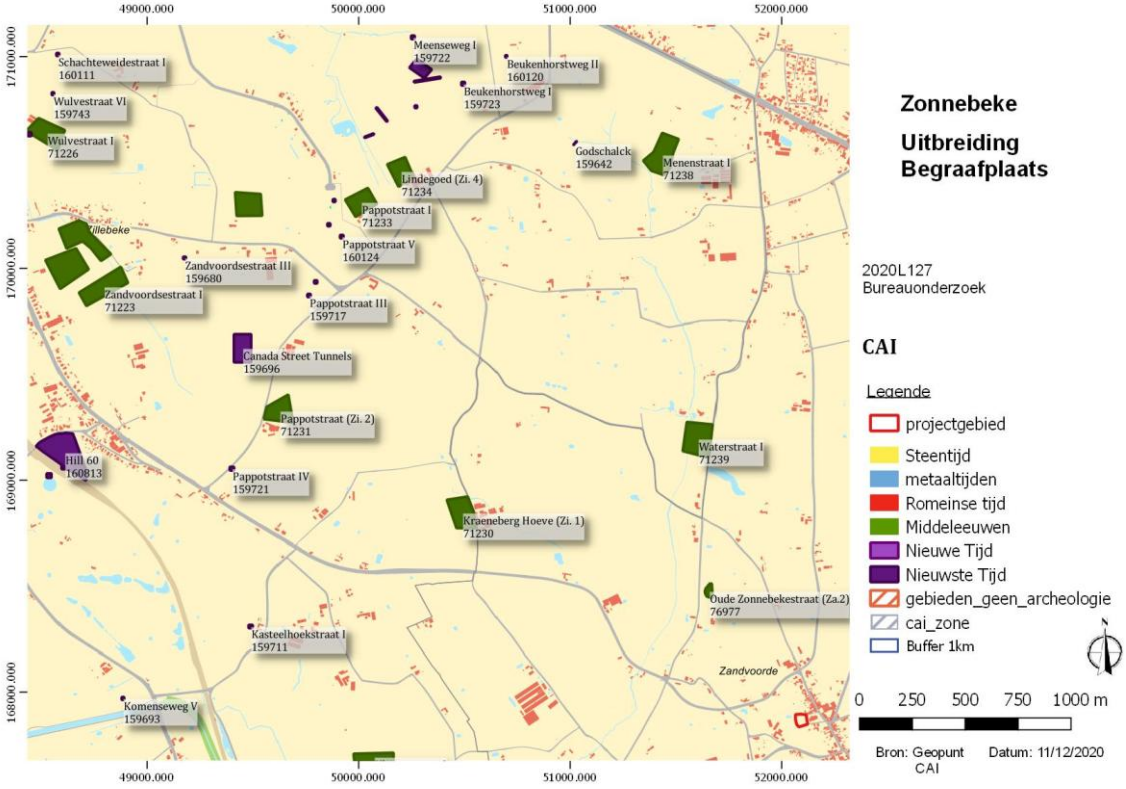
Figuur 27 Orthofoto uit 2015 met aanduiding van het plangebied. (bron: geopunt

4.6. ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

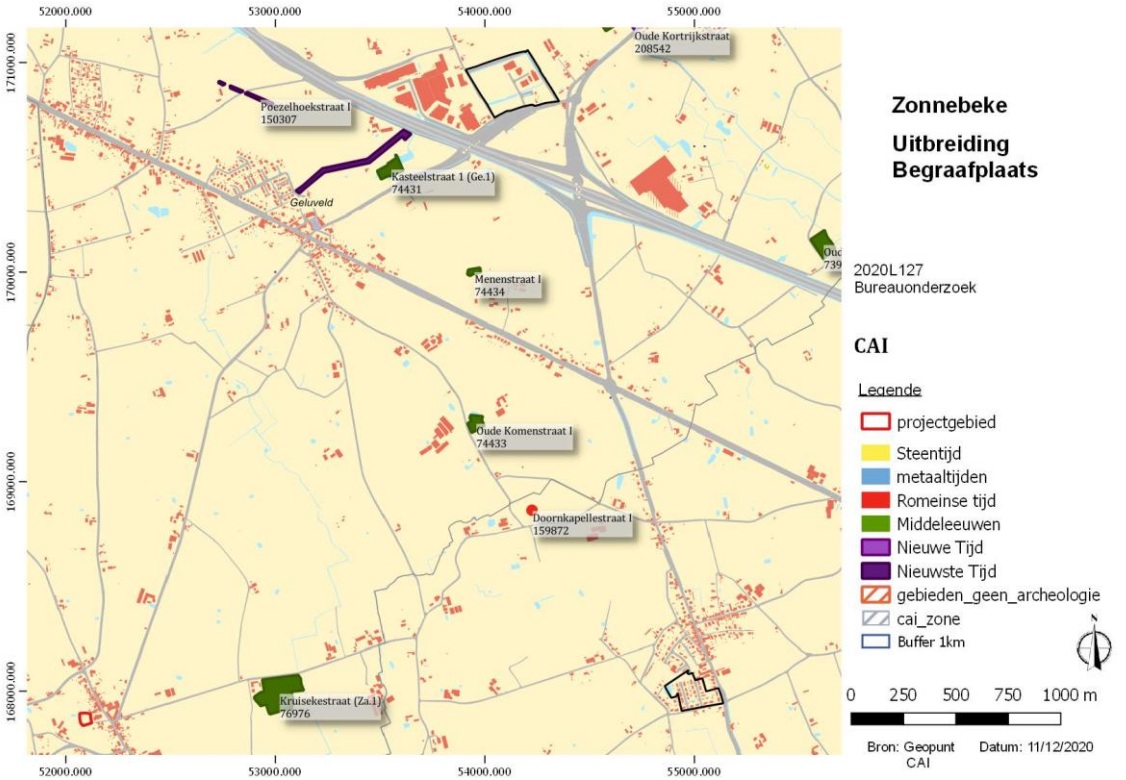
De belangrijkste bron voor de archeologische gegevens werd bekomen via de CAI. In onderstaande lijst worden de relevante CAI-items opgesomd. Voor de interpretatie en met het oog op het formuleren van een goede archeologische verwachting van het plangebied wordt een onderscheid gemaakt tussen archeologische prospecties en opgravingen enerzijds en archeologische en historische indicatoren anderzijds.

Figuur 28 Centraal archeologische inventaris met projectie van het plangebied. (bron: geopunt en CAI)

Figuur 29 Centraal archeologische inventaris met projectie van het plangebied. (bron: geopunt en CAI)

Figuur 30 Centraal archeologische inventaris met projectie van het plangebied. (bron: geopunt en CAI)

4.6.1. ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIES EN OPGRAVINGEN

- Zonnebeke Centrum Zandvoorde[13]: naar aanleiding van grondverbeteringswerken werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd ter hoogte van Komenstraat/Kortestraat. De bodemopbouw bestond uit een A-C profiel waarbij onder de dunne ploeglaag (circa 25cm) onmiddellijk de grijze, kleiige C-horizont lag. Verspreid over de proefsleuven werden 8 bomkraters aangetroffen. Het potentieel op kennisvermeerdering werd na de uitvoering van de prospectie met ingreep in de bodem als laag ingeschat.

4.6.2. INDICATOREN

Site met walgracht:

- Cai 76977[14]: ten noorden van ons plangebied bevindt zich een site met walgracht. De site ligt op een vervlakt deel van de helling. Een ovalen put is nog een relict van de walgracht.
- Cai 76976: deze site bevindt zich ten oosten van het plangebied ter hoogte van een beekdepressie van de Kasteelbeek. Er bevinden zich nog drie ronde waterputten ter hoogte van de site, vermoedelijk relicten van de walgracht.
- Cai 71239: Op de Popp-kaart staat deze site afgebeeld.
- Cai 71230: Ook deze site staat afgebeeld op de Popp-kaart.

[13] Vooronderzoek Zonnebeke Centrum Zandvoorde | Archeologieportaal Onroerend Erfgoed

[14] Vangheluwe, H. 1998: Geografische aspecten van sites met walgracht in de omgeving van Ieper (Licentiaatsthesis Ugent), Gent.

5. SYNTHESE

5.1. ARCHEOLOGISCH VERWACHTINGSPATROON

Op basis van bovenstaande informatie kan een archeologisch verwachtingspatroon naar voren worden geschoven. Er zijn geen bronnen beschikbaar om aan te tonen of het plangebied al dan niet bewoond was voor de 18de eeuw. Een eerste bruikbare historische kaart, namelijk de Ferrariskaart (1777) karteert het plangebied als kerkhof van de Sint-Bartholomeuskerk. Een klein deel in het westen staat gekarteerd als akkerland. Op de Atlas der Buurtwegen, Vandermaelenkaart en Popp-kaart staat een gebouw weergeven binnen het plangebied. Dit gebouwtje verdwijnt waarschijnlijk in de loop van de 20ste eeuw.

Op archeologisch vlak kan gesteld worden dat er in het algemeen een hoge potentiële waarde aan het terrein kan worden toegeschreven. Rondom het plangebied werd echter nog maar weinig archeologisch onderzoek uitgevoerd.

Voor wat betreft de periode van de steentijden werden nog geen vondsten gedaan in de omgeving van het plangebied. Voor de pre-agrarische gemeenschappen (paleolithicum t/m neolithicum) was een ecologisch divers landschap belangrijk. De mens trok zijn tijdelijke kampementen meestal op langs overgangszones van nat naar droog, zoals bijvoorbeeld op droge zandruggen in beekvalleien. In dergelijke gradiëntzones zijn namelijk de rijkste en meest diverse voedingsbronnen aanwezig en was drinkwater binnen handbereik. Het plangebied ligt niet in een dergelijke gradiëntzone. De kans op een bewaarde 'paleobodem' en mogelijks steentijdartefactensite binnen het plangebied is laag.

Bij de introductie van de landbouw werd de geschiktheid van de bodem voor het plegen van akkerbouw een cruciaal criterium. De eerste akkers werden op de vruchtbaarste en makkelijk te bewerken gronden aangelegd. Verschillende sites met walgracht wijzen op een zekere ontginning van het gebied sedert de (volle) middeleeuwen. Mogelijks ligt het plangebied ter hoogte van het opperhof van een zogenaamde opperhof-neerhofstructuur. Resten van de bewoning op het opperhof kunnen zich binnen het plangebied manifesteren. Gezien het plangebied ter hoogte van het kerkhof wordt gekarteerd (cfr. Ferrariskaart) kunnen zich ook menselijke begravingen bevinden binnen het plangebied.

5.2. ONDERZOEKSVRAGEN

Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?

Rondom het plangebied is nog maar weinig archeologisch onderzoek uitgevoerd. Indicatoren wijzen op een ontginning tijdens de middeleeuwen. Zandvoorde zou ontstaan zijn in de 12de eeuw, mogelijk bevindt het plangebied zich ter hoogte van het opperhof van een castrale motte. Op de Ferrariskaart staat het plangebied grotendeels afgebeeld ter hoogte van het kerkhof. WOI luchtfotografisch kaartmateriaal toont aan dat er zich verschillende bomkraters en een ingegraven communicatiekabel bevinden ter hoogte van het plangebied.

Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?

Er zijn geen gegevens bekend die een verstoring in de bodem aantonen.

Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?

Niet van toepassing.

Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

De opdrachtgever plant de uitbreiding van het kerkhof van Zandvoorde. De modaliteiten zijn nog niet gekend maar er kan van een volledige verstoring worden uitgegaan.

Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?

De aan- of afwezigheid van een archeologische site kan op basis van het bureauonderzoek alleen niet vastgesteld worden.

Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

Verder onderzoek wordt noodzakelijk geacht, de te volgen wordt toegelicht in het Programma van Maatregelen.

6. BESLUIT

Aanleiding van het bureauonderzoek vormt de geplande uitbreiding van de begraafplaats te Zandvoorde. Op een terrein met een oppervlakte van circa 2900m² zullen werken plaatsvinden die de bodem ernstig zullen verstoren. Momenteel zijn nog geen concrete plannen beschikbaar maar er moet rekening gehouden worden met een volledige verstoring van het plangebied.
Vermoedelijk ligt het plangebied ter hoogte van een castrale motte en meer specifiek ter hoogte van het opperhof. Resten van (volmiddeleeuwse) bewoning kunnen zich binnen het plangebied bevinden. Op de Ferrariskaart uit 1777 bevindt het plangebied zich ter hoogte van het kerkhof. Om te vermijden dat waardevolle archeologische resten onherroepelijk worden beschadigd moet een vooronderzoek met ingreep in de bodem plaatsvinden. De te volgen strategie wordt beschreven in het programma van maatregelen.

7. BIBLIOGRAFIE

- https://www.geopunt.be/kaart
- https://www.cartesius.be/CartesiusPortal/
- https://cai.onroerenderfgoed.be/
- https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/
- https://maps.nls.uk/ww1/trenches/

7.1. UITGEGEVEN BRONNEN

- Priem, V., 1998, Kastelen en landhuizen in de Westhoek, Ieper, pp.212-213.

7.2. ONUITGEGEVEN BRONNEN

- Stichelbaut B., 2020, Zonnebeke Zandvoordeplaats. Desktoponderzoek a.d.h.v. historische luchtfoto's en loopgravenkaarten, Chal-rapport 134, Ugent.
- Vangheluwe, H. 1998: Geografische aspecten van sites met walgracht in de omgeving van Ieper (Licentiaatsthesis Ugent), Gent.

8. FIGURENLIJST

Figuur 1 Topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt, NGI) 6
Figuur 2 Detail van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt, NGI) 7
Figuur 3 GRB-basiskaart met aanduiding van het plangebied en betrokken perceelnummers. (Bron: geopunt) 7
Figuur 4 Recente orthofoto met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt) 8
Figuur 5 Digitaal Hoogtemodel met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt) 9
Figuur 6 Detail van het digitaal hoogtemodel met hoogteprofielen. (Bron: geopunt) 10
Figuur 7 Hoogteprofiel 1. (bron: geopunt) 10
Figuur 8 Hoogteprofiel 2. (bron: geopunt) 10
Figuur 9 Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt) 11
Figuur 10 Tertiair geologische kaart met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt) 13
Figuur 11 Quartair geologische kaart met aanduiding van het plangebied. (Bron: geopunt) 13
Figuur 12 Uitleg type 9. (bron: geopunt) 14
Figuur 13 boring kb28d96w-B9 (bron: DOV Boorrapport (vlaanderen.be)) 14
Figuur 14 Boring kb28d96w-B10. (bron: DOV Boorrapport (vlaanderen.be)) 15
Figuur 15 Bodemkaart met projectie van het plangebied. (Bron: geopunt) 16
Figuur 16 Afbeelding van een motteheuvel met neerhof. (bron: Het Upperhof te Lissewege - Een hypothese over het ontstaan van het kasteel (zwinstreek.eu)) 18
Figuur 17 Het kasteel van Zandvoorde. (Sanderus, A., Flandria illustrata, Amsterdam, 1641, deel 1, p.387) 19
Figuur 18 Frickx-kaart (1744) met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt) 20
Figuur 19 Ferrariskaart (1777) met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt) 21
Figuur 20 Detail Ferrariskaart (1777) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt) . 21
Figuur 21 Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt) 22
Figuur 22 Kaart Vandermaelen (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt) 22
Figuur 23 Popp-kaart (1842-1879) met aanduiding van het projectgebied. (Bron: geopunt) 23
Figuur 24 Britse luchtfoto 30 maart 1916 1915 (bron: Stichelbaut B., 2020, p. 11) 23
Figuur 25 Orthofoto uit 1971. (Bron: geopunt) 24
Figuur 26 Orthofoto uit 1979-1990. (Bron: geopunt 24
Figuur 27 Orthofoto uit 2015 met aanduiding van het plangebied. (bron: geopunt 25

Figuur 28 Centraal archeologische inventaris met projectie van het plangebied. (bron: geopunt en CAI) 26
Figuur 29 Centraal archeologische inventaris met projectie van het plangebied. (bron: geopunt en CAI) 27
Figuur 30 Centraal archeologische inventaris met projectie van het plangebied. (bron: geopunt en CAI) 27